

Naslov originala

Vivian Dittmar

KLEINE GEFÜHLSKUNDE FÜR ELTERN

Copyright © 2018, 2014 Vivian Dittmar

Translation copyright © za srpsko izdanje 2020, LAGUNA

*Mojim roditeljima,
s ljubavlju i zahvalnošću.*

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Sadržaj

Predgovor.	
Uvod.	
Deo I: Roditelji i osećanja	
Osećanja su moć veza i odnosa	
Roditelji i pretenzije na apsolutno važenje	
Kako nastaju osećanja?	
Bes kaže: „Stani!“	
Tuga kaže: „Da, tako je to.“	
Majčini strahovi, očeve brige – prodor u neizvesno... .	
„Ja sam loša majka“ – je li to tačno?	
„Ti si predivan!“	
Otrovno porodično nasleđe:	
stara emocionalna opterećenja	
Male drame, velike drame...	

Deo II: Deca i osećanja

Kako se moćna osećanja razvijaju

„Život je lep!“

„NE!“

„Jao, boli me!“

„Mama, ostavi otvorena vrata!“

„Trebalo bi da se stidiš!“

Smetnje u emocionalnom razvoju

Deo III: Nov zajednički život

Biti u odnosu s osećanjima

Kako nastaje društvena kompetencija?

Odnos prema moći

Šta je deci potrebno od nas

Dodatak

Izrazi zahvalnosti

PREDGOVOR

Od objavljivanja knjige *Osećanja – uputstvo za upotrebu* neprestano su me molili da napišem knjigu o deci i osećanjima. Volela bih da udovoljim toj želji, oslanjajući se na *Uputstvo za upotrebu*. Potrudila sam se, doduše, da ovu knjigu napišem tako da bude razumljiva i ako *Uputstvo za upotrebu* niste prethodno pročitali, ali ipak nisam u njoj htela previše da ponavljam sadržaj prve knjige. Stoga vam preporučujem da – istovremeno ili prethodno – ipak pročitate i prvu knjigu i time steknete solidno razumevanje pojmova koji se ovde koriste. Zamolila bih za uviđavnost i one čitaoce koji su s *Uputstvom za upotrebu* već upoznati. Teško sam mogla da izbegnem da na nekoliko mesta ponešto i ponovim.

Pored toga želela bih da ukažem da sam namerno izbegla da ovu knjigu pišem rodno korektno jer formulacije poput „moj/a životni/a saputnik/ca“ doživljavam kao veliku smetnju pri čitanju. Pisala sam čas muške čas ženske primere, čas s gledišta oca, čas s gledišta majke. U svim slučajevima u kojima nije izričito napomenuto drugačije, ono što je napisano može da važi i za drugi pol.

UVOD

Indijanski poglavica Manitonkvat voli da priča mitove o nastanku svoga plemena Vanpanoag. U jednoj od priča radi se o tome kako je Tvorac po obavljenom poslu hteo da se povuče sa zemlje jer su mu kazali da je u nekoj pećini pronađen veliki vrač. Pričalo se da je taj vrač možda moćniji i od samoga Tvorca, ali da bi trebalo da ode da ga vidi pre nego što se povuče sa zemlje – da u njegovom odsustvu ne bi došlo do problema!

Tvorac je, dakle, potražio pećinu o kojoj je reč i tamo je, na svoje najveće čuđenje, pronašao novorođenče. Smatrao je da je to neki trik velikog vrača, pa se pomoću svojih magičnih moći redom pretvarao u orla, zmiju i lava. Na bebu to nije ostavilo neki veliki utisak. Smejala se i igrala s ovim prikazama. Kada je naposljetku lav zaurlo, beba se ipak uplašila i počela je da plače. Tada se strašno prepao i sam Tvorac. Istog trenutka poprimio je svoj prvobitni oblik i učinio sve ne bi li bebu umirio. U tom trenutku Tvorac je spoznao da je beba pobedila. Priznao je poraz i povukao se sa zemlje.*

* Lično ispričao Manitonkvat u okviru Sirkl vej kampa (*Circle way camp*), na Duhove 2010, kod Minhena.

Bebe poseduju najjaču magiju od svih stvorenja, ili bar pleme Vanpanoag u to veruje. One su čisti život i šalju nam ih da bismo se stalno iznova povezivali sa životom. Kroz njih život neprestano ulazi u svet u novim oblicima i kroz njih se odvija evolucija. Drugim rečima: one su evolucija.

Romantična pobuna i surova stvarnost

Nažalost, međutim, jednostavnom tvrdnjom da su deca nešto čudesno još ništa nije učinjeno. To je tek početak. Deca su nešto čudesno i deca mogu da postanu ono najstrašnije na svetu. Svako ko je ikada doživeo koliko deca mogu da nas izbace iz takta zna o čemu pričam. Deca mogu da diraju naše najdublje rane i da pritom nimalo ne popuštaju, čak i ako nam malo nedostaje da ih polomimo, lansiramo na Mesec ili prvo jedno pa drugo. Drugim rečima: deca i te kako mogu da nas dovedu na rub živaca.

Na kraju nam često preostaje samo čudnovato balansiranje: S jedne strane, ozareno romantizovanje detinjstva i deteta, kao gotovo čudnog bića u sopstvenom svetu. A s druge roditelji, nastavnici i vaspitači koji ulažu mnogo vremena, energije i promišljenih strategija u to da svoj kontakt s ovim bićima što više smanje. Upravo zato što su ona naprosto neverovatno intenzivna, spremna na sukobe, a pre svega živa.

U ovoj knjizi imam nameru da povedem računa i o jednom i o drugom – o detetu kao čarobnom biću i o ponekad žestokim osećanjima koja kod nas može da izazove. Ne mislim da su deca samo nešto čudesno. Za mene su deca čak i najčudesnije što postoji na svetu. A time ne opisujem neku ideju o detetu, već stvarnost koju doživljavam. Ona

mi se, međutim, razotkrila tek kada sam bila spremna da odbacim sve koncepte i da se s intenzitetom deteta suočim s poverenjem.

Rasti zajedno

Veoma sam zahvalna poznatom danskom porodičnom terapeutu Jesperu Julu na tome što je ukazao da je odnos deteta i roditelja pre svega odnos ljubavi.* To nama roditeljima otvara vrata da sve mudrovanje iz glave o strahovima oko vaspitanja dece hrabro ostavimo za sobom i da se s poverenjem u sebe pozabavimo svojom decom. To je korak koji može da nas usreći, ispuni i bogato nagradi. Ali to je samo jedna strana. Druga je ta da svaki odnos ljubavi u nama budi osećanja neverovatnog intenziteta – pa i odnos s našom decom. Kao prvo, naravno, opijenost apsolutne zaljubljenosti, za kojom sledi bogata paleta osećanja koja nas preplavljaju s iznenađujućom žestinom. Kako da s time izađemo na kraj? A pre svega, ukoliko nam ne pođe za rukom da naučimo da s tim intenzitetom osećanja konstruktivno izađemo na kraj, tu je neuporedivo veća i opasnost od zloupotrebe moći.

Ova knjiga je pledoaje za proces zajedničkog odrastanja s našom decom. Niko i ništa na ovom svetu ne može bolje da nas suoči s nama samima od naše sopstvene dece. Niko preciznije ne oseća naše senke i slabosti i niko nas ne voli bezuslovnije. Deca neće da budemo savršeni, ona pre svega hoće da budemo u kontaktu s njima i sa samima sobom – hoće da budemo tu. Deca nas pozivaju da prerastemo sebe. Ako taj poziv prihvatimo, započecemo proces koji neće dovesti

* [Http://www.zeit.de/2010./09/Jesper-Juul/seite-5](http://www.zeit.de/2010./09/Jesper-Juul/seite-5), pristupljeno 6. juna 2014. u 17.15 h.

samo do novog odnosa s našom decom već pre svega i do novog odnosa sa sobom samima i sa životom kao takvim.

Biti roditelj juče i danas

Još pre dve ili tri generacije većina roditelja još nije imala vremena, a ni bilo kakvog povoda, da razmišlja o vaspitanju dece. Deca su podizana i vaspitana po čvrsto utvrđenoj shemi, dobro i loše, ispravno i pogrešno razdvajano je jasno, a na roditeljima je bilo da to *samo* pretoče u delo, ako treba i silom. Strogost i čvrstina važile su za izraz ljubavi prema deci.

U mnogim kulturama to je i danas tako, što nema samo negativne strane. Propisani moralni korset možda ne ostavlja mnogo mesta da se diše, ali daje i podršku i orijentaciju. Odgovornost za rane koje na taj način nastaju u dečjim dušama leži na kolektivu – jer roditelji se tako ponašaju zato što se to oduvek tako radilo – i to roditelje rasterećuje odgovornosti.

Ovako uzak okvir funkcionise i vrlo razumno sve dok decu zahvaljujući njemu treba pripremiti na život u društvu u kome se kreću upravo u tom uskom okviru. Drugim rečima: autoritaran pristup vaspitanju, koji kruto sprovodi određeni sklop pravila, dok se volja deteta potčinjava sopstvenoj moći, decu optimalno priprema za život u strukturama koje funkcionisu upravo po takvim pravilima i u kojima najbolje preživljava onaj ko nema sopstvenu volju. Taj pristup je, međutim, apsolutno beskoristan ako se dete priprema za život u kome su bitni sopstvena odgovornost i sloboda – vrednosti koje su se u kulturama industrijski razvijenih zemalja u međuvremenu duboko uvrežile.

Zakazivanje starog pristupa vaspitanju jasno se vidi na mestima gde se dva pristupa međusobno sukobljavaju.

Primer za to u Nemačkoj su trenutno škole s velikim procentom učenika iz zemalja migracije. Idealistički nastrojeni nastavnici tu neprestano imaju prilike da vide kako upravo oni učenici koji kod kuće doživljavaju najjaču autoritarnu disciplinu u školi ponajmanje uspevaju da izađu na kraj s uzajamnim ophođenjem punim poštovanja, zasnovanim na sopstvenoj odgovornosti. Odsustvo drastičnih sankcija i drakonskih kazni kod njih očigledno vodi nedostatku oslonca, koji se izražava u čistoj pobuni. To zapažanje bi jednom zasvagda trebalo da obezvredi mišljenje da razlog problematičnog ponašanja dece i omladine leži u tome što kod kuće prema njima nisu dovoljno strogi. Ali o čemu se onda radi? Ako strogost više ne pali, da li to znači da decu naprosto treba da pustimo da rade šta hoće?

Ta ideja u 2014. zaista nije više ništa novo i već je dovoljno isprobana. Autoritarno vaspitanje preokrenulo se sedamdesetih godina u antiautoritarno. Rezultati nisu bili baš ubedljivi, a ni odrasli ni deca nisu imali koristi od tog koncepta. On je zakazao i kada je deci trebalo pružiti okvir u kome mogu da nauče da odgovorno izađu na kraj s izuzetno zahtevnim stanjem slobode. Posle toga klatno je ponovo krenulo unazad, u pravcu autoritarnosti. Tvrdilo se da roditelji moraju da budu jasni i dosledni, da su deci potrebne granice. Umesto kazni, sada se govorilo o posledicama, i čudilo se što deca ne razumeju tu razliku već se i dalje osećaju osuđeno i posramljeno.

Danas se većina roditelja kreće negde između ta dva pola, što sigurno nije loša polazna tačka. Najveći problem danas leži u tome što roditelji, sve dok se stvari odvijaju dobro, vole da se prema svojoj deci odnose partnerski i ravnopravno. Ali ako dođe do sukoba, taj pristup od njih traži previše i nemaju funkcionalne strategije kojima bi sukobe

na zadovoljavajuć način rešili na ravnopravnom nivou. A i odakle im kad to nikad nismo naučili. Tada se događa ono što se zapravo uvek događa u stresnim situacijama: posežemo za onim što znamo. A ono što znamo ipak je i dalje stari autoritarni program, po kome kao roditelji igramo na kartu moći i stavljamo se iznad svoje dece. U tom trenutku naša deca se osećaju zbunjeno, izdano i najdublje povređeno jer se to uopšte ne slaže s načinom na koji inače s njima živimo.

Pored toga, uz sav napredak koji smo u ophođenju sa svojom decom postigli – a nema sumnje da je napredak prisutan – i dalje uočavam jedan presudni nedostatak kada je reč o osećanjima. Rasprostranjeno neznanje o suštini i funkcionisanju ovih sila dovodi do toga da kao roditelji svojoj deci u nasleđe predajemo upravo ono što smo i sami naučili: da nekako već izađu na kraj s osećanjima, ali više u modu preživljavanja, nego u modu stvaranja i uobličavanja. Povrh toga čini se i da većina dobrih namera s kojima roditelji žele da pretoče u delo svoje vaspitačke ideale propada zbog naše nesposobnosti da se izborimo sa sopstvenim osećanjima kada postane gusto.

Odnos umesto vaspitanja

Pitanje glasi: ako ni autoritarni ni antiautoritarni pristup ne valja, šta onda? Ako smo ideju da decu treba uobličiti prema određenoj shemi odbacili kao neprimerenu i nezadovoljavajuću jer ne odgovara zahtevima društva koje počiva na slobodi i sopstvenoj odgovornosti, šta treba da zauzme mesto prastarih žalopojki i beskrajnih priča o tome šta da se radi? A ako istovremeno odbacimo i ideju da decu treba naprosto da pustimo na slobodu, šta će poput obale omeđiti njihovu

beskrajnu reku volje, tako da se ona usmeri ka nečemu, a da pritom budu podnošljiva i sebi i svome okruženju? Drugim rečima: ako više ne možemo da se pozovemo na to da se nešto radi (ili možda ne radi) ovako ili onako jer je stvarnost postala tako mnogostruka da „se“ radi (ili ne radi) skoro sve, šta deci može da pruži oslonac i orijentaciju?

Odgovor na to pitanje istovremeno je jednostavan i dosta složen: deci oslonac i orijentaciju pruža odnos u koji s njima ulazimo, ni manje ni više od toga. Ako se prema nekome odnosim, to znači da stalno izražavam svoj lični stav, između ostalog i snagom svojih osećanja. Na tom putu deca uče i da upoznaju naše vrednosti – ali mi im te vrednosti ne namećemo, već samo nudimo.

Nošeni poverenjem i poštovanjem, naša osećanja i potrebe deci daju okvir u kome sama mogu da stiču svoja iskustva. Tu svoje potrebe i osećanja mogu da stave u kontekst koji ima smisla i da nauče šta znači da se zajedno s drugim ljudima traže i nalaze rešenja za različite izazove zajedničkog života i da se naposljetku dođe do saradnje.

O strukturi ove knjige

Da bismo deci danas mogli da ponudimo autentičan oslonac i orijentaciju i da im damo prostor u kome će moći da se razviju u emocionalno i društveno kompetentne, odrasle ljude, moramo i sami da budemo emocionalno i društveno kompetentni. Struktura ove knjige odražava ta razmišljanja i iskustva.

U prvi mah čini se da ima smisla da prvi deo ove knjige bude posvećen detetovim osećanjima. To bi odgovaralo i našem uobičajenom pristupu deci i njihovom vaspitanju. Budnim, ljubavljivi ispunjenim ili zabrinutim očima gledamo

i posmatramo šta dete radi i kakvo je, u svako doba spremni da mu učinimo nešto dobro, da ga podržimo u razvoju ili da intervenišemo da bismo ga ispravili. Stoga bi bilo primamljivo i da se najpre upoznamo sa svetom dečjih osećanja. Možemo da istražimo kako dete oseća bes, tugu, strah, radost ili stid i kako ih izražava, da bismo zatim odatle možda zaključili kako je najbolje da postupimo.

Stvarnost je, međutim, drugačija. Stvari zapravo stoje tako da smo pre svega izloženi svojim sopstvenim osećanjima. Moramo da se nosimo sa svojim besom, stidom, tugom, strahom i radošću – pa i u odnosu sa svojom decom. Mnogi roditelji moraju redovno da se bore sa cunamijima emocija, koji brišu pred sobom sve dobre namere. Drugi, opet, osećaju zabrinjavajuće malo. A njihova sposobnost, ili nesposobnost, da se s tim osećanjima nose s ljubavlju, pažljivo i snažno jeste ono što dete pre svega oseća i preuzima od njih.

Stoga u prvom delu knjige u središtu pažnje nije dete, već odrasli. Ovde mislim pre svega na roditelje, ali zapravo i na sve ljude koji se – dobrovoljno ili ne – izlažu dečjem intenzitetu i zainteresovani su za to da dopuste da ih to iskustvo preobrazi. Uprkos najboljim namerama, uprkos solidnom teorijskom razumevanju i uprkos ogromnoj ljubavi, bez dubokog razračunavanja sa sopstvenim osećanjima neće nam, naime, poći za rukom da u ophođenju s detetovim osećanjima krenemo novim putem.

Tek u drugom delu ove knjige radi se pre svega o detetu. Tu se detaljnije udubljujemo u svet detetovih osećanja. Pozabaviću se procesom nastanka i sazrevanja pojedinih osećanja i opisaću funkciju pojedinačnih osećanja iz detetove perspektive. Pored toga, razmotriću i uobičajene, često dobronamerne puteve kojima se razvoj određenih sila ometa.

U tom kontekstu možemo i bolje, ili na nov način, da shvatimo šta je detetu potrebno da bi odraslo u empatičnu, osećajnu i snažnu odraslu osobu koja se raduje životu. A upravo o tome se i radi u trećem delu: kako da odnos sa svojom decom živimo tako da im pružimo oslonac, a da ih ne gušimo? I kako da se dovoljno dobro pobrinemo za sopstvene potrebe, a da pritom ne zanemarimo detetove – i obrnuto? Kada to shvatimo, nov zajednički život postaje moguć. Vaspitanje se pretvara u zajedničko odrastanje i ravnopravan odnos. A kroz taj odnos možemo zajedno sa svojom decom da steknemo ispunjavajuća iskustva i da u potpunosti iskusimo avanturu ljudske egzistencije. Jer deca su u tome neosporni stručnjaci.